

Цветанка **ТАКЕВА**

НЕ СЕ СТРАХУВАМ, НО СЕ МОЛЯ

Не се страхувам на нощта от тъмнината,
когато звездните очи събуждат небесата…
Балканът и гората в тишина са!

Напомнят ми понякога за нещо свидно,
някога…от времената.
За добротата и човечността на хората
родени и живели в планината.

И в навечерието на празника, идващ във града
потръпвам от вятъра, от бурята, и от студа
на хората в сърцата! Сякаш идва есента?!
А лято е! Страхувам се от мрака на деня,
опънал всички струни на душата!

О, времена! Вие ли изменяте така света
за да остане само непроницаемата тъмнина
от човешка суета, омраза, завист, пустота?!

О, Боже, моля Те, дари ни с разум и със мъдрост!
Посей на зрялост и на обич семена!
Припомни ни колко те са важни
във всички времена!

НА СТАРИННАТА ЦЪРКВА СВ. ПЕТКА

„Твоите пазви, твоите тайни
и съкровища безвестни…
Грях е да стоят незнайни
Божи дарове чудесни.“
Ив. Вазов

Една врата сред каменни бордюри.
Лик на светица, бдяща над града!
Църквичка сред две реки от бури –
светиня наша от древни времена…
Тя вече не е в първите одежди,
но вдъхвала е с векове надежди!
Клепало тук пробуждало деня,
кандилце е блестяло с ранната зора.
Писменост и вяра дарявала е тя
на свойте будни бàлкански чеда.
Предците ни в чертога, с Божия закрила,
се вричали за вярност в род, родина с всичка сила.
Игуменът Герасим отправял там молитви
за спомен и за слава Божия в небето литнали.
По върлите пътеки разнасял той искрица
из махали божествени – Алилица, Светица;
над тях Грохотен със снага могъща
и той към небесата чѐло си обръща.
Минавал Левски смело през скалите,
на странници и друмници светицата
отваряла там тайно малката врата,
през нея влизали историята, а и вечността.
И пак пороища изпращали реките
Искър и Искрецка – със водите!
Не трепвали там дъбове вековни,
(приютявали се птиците бездомни)
те корени заравяли във родната земя!
И сам с Божествената светлина
духът на Левски литвал из Пролòма
от тука чак до Седемте престола.
И всъде, стаѐн във всеки камък,
в родината запалил вечен пламък,
за да ни има днес, и в бъдеще далечно,
което, вярваме в сърцето си – ще бъде вечно!
Ти, Боже, любовта народна ни върни!
Света объркан, молим Ти се, подреди!
Ти, черквице, пристанище си тихо
през времената бурни!
Свидетел жив през вековете трудни!
Духовна крепост вечна ни бъди!

Електронно издание на адрес: **vestnikiskri.com**
Издава свещ. Лъчезар Лазаров, главен редактор. Отговорни редактори Сн. Костадинова, Б. Балкански. С. Искрец
Тел. за връзка – **0885987833**. Моля, изпращайте материали на електронен адрес: **vestnik_iskrec@abv.bg.**
Ползвани сайтове: https://www.slovo.bg/old/vutimsky

ISSN 2738-7798

ИСКРИ

Искри в словесното огниво.
Искрец и сее
във душата светлина.
Сеяч е то
на дефицитно
слово,
разнасящо
човешка
топлота.
П. Пеев

СТРАНИЦИ ЗА ПРАВОСЛАВИЕ И КУЛТУРА. Година IV, брой 53, август , 2023 г.

Ако си мъдър, бъди пчела!

Когато наблюдавам работата на пчелите, техните полети над разцъфтялата природа, оросена от сутрешната влага и умита от нощния дъждец, често си спомням за думите на св. Порфирий, че един от начините да противодействаш на злия е да не му обръщаш внимание.

Другаде някой светец беше казал, че човекът в този свят трябва да бъде като пчелата, а не като мухата, които обитават един и същи район. Знаете – мухата забелязва всичко нечисто и каца там, а пчелата го подминава и в същите предели намира цъфналия цвят на комунигата или мащерката, за да се напие с нектар. Облита розата и прекрасния крин, за да събере прашец и отива да пие вода на сянка… Тази тайна е проумял и мъдрият Сенека преди повече от две хиляди години и е казал: „ si sapis, sis apis“.

Така пра̀ви и днес мъдрият християнин – не се потапя в стихиите на света, а преоткрива красотата в него – великото Божие творение. **Мъдрият християнин не е в центъра на никоя житейска буря, а на завет – „под сянката на Всемогъщия“…** Ние не сме в разпалената пещ на светското и суетното, на страстното и изпепеляващото слънце на кесаревия свят, защото нашата светлина е Таворската и винаги Бог ни оросява с тих Ермонски дъждец.

Дори и да водим война, то това е по наше желание, защото не можем да отстъпим от истината, защото Духът на истината се е вселил в нас. И никога не ни е страх от злия, защото имаме най-всепобедната вяра и най-мощното оръжие – Светия Кръст. От него бяга всяко зло. Той побеждава всеки враг. Затова не претърпяваме поражения, а и да претърпим, винаги имаме сили да се изправим отново и да продължим, защото вината на всинца ни изкупи Той – нашият Изкупител и Спасител! И така, не тътенът на войната пронизва битието ни, а сладкият глас на ангелските химни и небесните песнопения на **славея**, който всеки път **слави** Бога с различна песен.

Макар Божиите пътища за нас да са неясни и сложни, дори неведоми, самата идеологема за Всемирния Творец сама изключва Той да навреди с нещо на Своите любими чеда. Затова **ние сме благодарни за всичко, което ни се случва – и за доброто, и за това, което сега ни се струва като някакво изпитание.** Така ни учи и св. ап. Павел: „за всичко благодарете“.

Продължава на стр. 2

Прочее, истинският и добър войн "не се заплита в житейски работи“, защото ако се заплете, той неминуемо ще стигне до пагубното състояние, в което ще счете себе си за праведен и съвършен. Прелестта ще го погуби, карайки го да вижда всички срещу себе си като грешници…



Като зли люде, които се отнасят спрямо него несправедливо със своите заплахи, удари, обиди и като цяло – негативно отношение.

Заслепен, той никак няма да осъзнава, че най-вероятно причина за това отношение е самият той със своята гордост, себелюбие и егоцентризъм…

Каквото и да ни връхлети, каквото и да ни се случи не трябва да забравяме: зад всичко стои Благият Бог и Неговият спасителен промисъл… Защото и злият не може да стори нищо, ако Бог не го допусне. Защото „това ти беше от Мен“… „Благодаря ти за враговете ми, Господи. Благослови ги! И аз ги благославям, а не ги проклинам.“ Прочее благославям всичко в живота си, защото всичко е от Бога, щом съм му се предал и вече „не аз живея, а Христос живее в мен“. „Велики са делата Ти, Господи, и нямаме достатъчно думи да възпеем Твоите чудеса!“

Светите отци на Църквата (Едната, свята, вселенска и апостолска църква) винаги са съветвали човека, доколкото е възможно, да отсича от себе си чувственото, душевностното и емоционалното. Божиите тайни не се „разчитат“ с тези ни сетива. Те са лъжовни и ни преселват в химери, заблуди и заслепение. Светите отци са нарекли всичко това с една дума – прелест.

Затова важно е да знаем, че след Бога – Светата Единосъщна, Неразделна и Животворяща Троица, е Светата наша майка Богородица и винаги Дева Мария, а след нея са Херувимите и Серафимите, Господствата, Силите, Властите, Архангелите и Ангелите. В пресветлата небесна Йерархия злият няма място. Той е отпаднал от нея много отдавна, за да се нарича „втори“. Той е от последните – най-последен и то в дъното на ада.

Едва ли някой може да не обръща внимание на мислите си?! Но от хулните мисли, преминали през съзнанието ни трябва веднага да се отречем, като заявим сами на себе си, а така и на злия, че това не са наши мисли и ние на мига се отричаме от тях…
Днес, макар и рядко, се срещат изключително благи и добри хора, благословени от Бога. Близостта им успокоява. На тях Божият закон им е завещан от детинство и те го спазват… Случвало ми се е праведник да ме удиви със своите разсъждения и мъдрост – дадена му направо от Бога. Тя се изразява с малко думи, простички и съкровени слова, изречени от сърце. От тях лъха Божият Дух и когато ги чуя – оставам безгласен, усещайки Го като „лъх от тих ветрец“. Такива са и тези, тръгнали от детинство по Божиите пътеки, които и до днес не са ги изоставили… А най-големи днес са базсребрениците. Тях ги има и стават все повече.

Следвайки божествения нравствен закон, знаем, че Бог ще се е вселил в нас, защото той обича „чистите по сърце“… Но крачката към всяко блаженство е естествено отдалечаване от този свят. Последното повечето хора не желаят да разберат и осмислят като добро.

Тези „загуби“ на светското и житейското, те погрешно считат за набези и удари от страна на злия. След време ще разберат, че точно това им е било от Бога, че точно това ги е извисило и доближило до Небесата. Нещо повече. Благополучието и успехите тук са примките на злия, а гоненията и несгодите – даровете на Всевишния. Всяка друга логика е погрешна спрямо Евангелската проповед и Божията правда. †

ТРЕТИ МАРТ – ЕМОЦИОНАЛНА И НЕЗАЛИЧИМА СТРАНИЦА ОТ БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

От бр. 52

Както споменах и по-рано, в нашето време, в нашия живот и живота на няколко поколения назад през годините, войната не присъства като собствено. Ние и днес живеем в своеобразен оазис на мира и благополучието, макар над нас да тегне тежка духовна и нравствена криза. Докато нашите родственици в миналото познаваха добре мъките и теглилата на смутните времена, то ние днес сме далече от тази действителност, и слава Богу! На Дядо Вазов, патриархът на новата българска литература, цар Борис Трети казва, че името му „ще се предава от поколение на поколение, докато българската реч се чува по нашата хубава земя“. Колко точно го казва: до като се чува българска реч… А тя все по-малко се разнася из родината ни, за сметка на чуждата – във всякакъв вид. Вазов е съвременник на събитията, които описва, а в Сръбско-Българската война се бият и тримата му братя. Както всички знаем, „Под Игото“, най-известното му произведение, разказва не за друго, а за Османското иго… Простете, може би не всички знаем, а за напред числото на незнаещите явно ще става все по-голямо, защото съвсем скоро Вазов и „Под Игото“ бяха преместени в учебно време, пренатоварено с литературни произведения, доста от които западни. Съдбата им последваха и Йовков, и Елин Пелин. Случва се така, че Иван Вазов вече не се включва в сборници и христоматии… уж за да се даде предимство на различни и значими автори. А истината е друга: неговото творчество и идеите му не са в синхрон с либералните времена, в които живеем, както и с неолиберални идеи за универсалност и космополитизъм... Защо да се ровим назад във времето, каква полза от това? Нека се учим от съвременните проповедници на икономически успех и лична свобода, да се обградим с високотехнологични информационни средства, да „нарамим“ децата си с новите дигитални раници и да бъдем спокойни за бъдещето, както виждаме светът е разцъфнал в изящество, правда, мир и дружна любов… Нека вдигнем глави и наперени, с високо самочувствие, борейки се с лакти и нокти за първенство, гонейки върховете на икономическия просперитет, да прекрачим прага на новата ера на водолея, апогея на индивидуалната, физическа, бих казал, животинска свобода! Прочее не се случва нищо по-различно от пророкуваното преди хиляди години: „Но човек в почит не ще пребъде; ще се уподоби на животните, които загиват. Тоя техен път (на хората) е тяхно безумие, макар следващите подир тях да одобряват мнението им.“ (Пс. 48:13,14)

Не е страшно, ако някой и друг вероотстъпник започне да ни убеждава в историчността на термина „Османско присъствие“. Страшно е, когато в учебните програми по литература, бавно, но сигурно, културните ни произведения, написани от очевидци, на които се крепи културната ни идентичност, и които са абсолютна историческа истина, започнат да бъдат изместени в страни от центъра на българското образование от нашумели западни автори… В случая няма да обсъждаме тяхната стойност и чуждите нам послания. Това е тема за друг важен размисъл.

Всъщност историческата истина е страшна, злокобна и дори непоносима, но дали скоро у нас ще има кой да я осъзнава? Всред европейските народи ние падаме първи под кървавия агарянски ятаган, и поробването е жестоко…, а последни се освобождаваме!

Ние се отучихме да се поставяме на мястото на някой друг, особено ако той е страдащ, та това противоречи на съвременните високи постижения на нарцистичната психология на манипулатора, убиец и самоубиец Фройд и неговите последователи. Затова едва ли ще можем да разберем и нашите събратя, претърпели зверствата на робството и носили тежкия хомот на националното изтребване и обезличаване в продължение на петстотин години, но нека поне се опитаме да го сторим!

Мъката и страданието народни са намерили творчески отзвук в българската народната песен, която всред младежта, пък и всред българите на средна възраст, израснали през т. нар. преход, вече не се слуша. Българската народна музика, която освен че носи в себе си автентична следа от мъката и радостта на народа през цели епохи, представлява и невиждано в световен мащаб многолико и разнообразно народно творчество и непреходно културно наследство. Но днес неговата „употреба“ е най-вече с хореографска цел, и то често съвсем непрофесионално, колкото да се повеселим, поразвижим и да тропнем някое хорце…

В това отношение съвременните българи се лутат между рока и чалгата, без да знаят факта, че едни от най-великите музиканти по света често са били вдъхновявани именно от българските фолклорни мотиви, за да създадат етно-рок и етно-джаз музика, която надхвърля ограниченията и на двата жанра. Мнозинството българи не взимат пример от нашите близки съседни народи, които повече от всичко друго слушат, изпълняват и развиват фолклора си; никога не са се заслушали в дълбокосъдържателните текстове на народната ни музика, дори се срамуват от тях!?… Ако ние познавахме музикално си творчество и закодираната там природна мъдрост, ако сърцата ни чувстваха този божествен дух, вплетен в неземната вибрация на автентичната народна памет, безспорно нямаше да допускаме да ни залъгват разни купени, продадени или заблудени историци и журналисти по отношение на собствената ни история и днешното статукво, нямаше да разрешаваме да промиват съзнанието на младежта ни с лъжа, „рок-грохот, чалга-крясък, с неистовия вой и „конското цвилене“ (Ср. Откр… ..) на homo consumens – sexus“ (Иван Николов, 2022 г)…

И така, скоро един млад човек, завършил висше образование, изрече тиражираното, но мислех си – вече позабравено клише:

Продължава в бр. 54



Веселина ***БАШОВА***

Сред звездите
таверна на щурец
и счупена чиния…

Наместват се
под носовете ни
мъртви вълнения.

Кофа с лед...
любовта я чупи
от сърцето ти.

Оса на крака ми!
Защо лази ако може
да лети?

Звезди на тавана.
Не залепвай с пръсти
мечтите!

Прегръдка...
Сърце до сърце
насаме с цветята.

Важна клечка...
остатъци от горчивина
между зъбите.

Вода в буркан...
първи учебен ден
за рибките.

важна клечка...
едва ли ще впечатли
зъбите ти.

Важна клечка...
зъбите ти не са впечатлени.

Важна клечка...
защо ми е да дъвча
чужди думи?
*****
Важна клечка...
защо ми е да дъвча
критиката ти? †



Ивелина ***ЦВЕТКОВА***

ДИАГНОЗА

И някак…
не запомних как летят
окъпаните птици над морето,
когато лятото с небесен смях
с лъчи целуваше лицето…

Тревата съхнеше от старост,
делфини търсеха доброто,
и с устни алени – от радост –
изричах с весел тон живота.

Запомних кораби далечни –
едва пълзяха в хоризонта,
откривах с поглед
доза вечност,
римувах всичко – диагноза.

Открих шишенце – от Алиса,
смалих до памет чудесата.
Сега от климата ме втриса
и ключ оставих на вратата,

понеже вярата е в мене
(аз вярвам някак във доброто),
вървя напред в живота денем,
а вечер, пишейки – с перото,

римувам само любовта си,
и теб, и птиците в морето…
Доброто – нека го опазим!
Намери ли ключа?
Сърцето! †



Александър ***ВУТИМСКИ***

СЛЕД ПЛАДНЕ

Тихо е днес.
Не е било никога толкова тихо.
Обичал си някого,
бил си обичан и ти.
Ето те днес –
уморен от ненужни мечти
като дюлята в двора,
що ветрове са превивали.

Войната премина
край твоята родна страна.
Самолети враждебно ръмжаха
над бели чукари.
Но безмълвно е днес
и в малките стари села
тъжните селяни
тихо се греят на слънцето.

Има мушици,
що светят във златния въздух.
Бавният вятър
неусетно помръдва листата.
Небето прозрачно е,
борове спят в тишината,
погълнѝ тоя въздух,
тоя мирис на влага и слънце.

И се радвай на чудното,
земното, лятно спокойствие.
Ти дишаш и слушаш.
Ще преминат световните вихри.
Има родна земя,
има слънце, трева и простор –
Тихо е днес.
Като никога днес ти е тихо. †



Проф. Румен ***СТОЯНОВ***

НЕКА БЪДЕ И ПРЕБЪДЕ

Подир славния и героичен 10-и в милодрагото ни отечество настъпиха промени всякакви, хубави, лоши. Сред първите ще посоча непредвидимия, неочаквания, невероятния, комай зашеметяващ взрив на поезия. Той е последие от пълната свобода на изразяване, ибо вече няма я ситната идеологическа цедка, своего рода намордник, по-скоро намозъчник, принуждаващ словесниците да си мерят приказките, устни, писмени, че да нямат ядове с властта. Щом демократясахме (то включва и демокретенясахме), бликна поразителен брой стихопишещи, особено сред нежния пол, сиреч женския, зер още по-нежен е мъженският, в много случаи госпожи възрастни, с какви ли не професии, най-неочаквано за нихните синове, дъщери, съпрузи, съпруги прописаха (дали не изненадващо и за самите авторки?) изящна книжовност. Сториха го не тука-тамо някоя, а съдейки по наличия в списания, вестници, алманаси, книги, това са без преувеличение стотици особи. По количествен белег става дума за явление, което препраща единствено към изтекли времена, сравнимо с жените, съчинили много хиляди народни песни, а то значи освен мелодии, тоже словоизкази.*
Съм, а едва ли само аз, яко изненадан, удивен от размера на това действително смайващо колко много – небивало изобилие – нашенци създават поетични творби. Сякаш бе отприщен бент, задържал дълго насъбирана вода, която рукна, впечатляваща по бройка и разнообразие в тематика, изразност, мерен, свободен стих.



Преизобилието от сбирки бе обобщено с двуединната лепенка графоманство / графоманщина, което сочи явна присмехулщина и представя нещата изцяло в отрицателна светлина. То, ако ще би обладавайки не особено високо равнище (нима очакваме всяка от въпросните госпожици, госпожи да съперничат на Ботев, Вазов?) неоспоримо свидетелства за една искрена потребност от духовен живот, при туй рожба на собствени усилия, предшестван от лични преживявания, съкровен изказ на собствени чувства. Независимо от качествени показатели иженарицаемото графоманство показва една вътрешна потребност от изкуство и то не чуждо, а свое производство. Бидейки така (нима е другояче?), кое му е лошото на туй ширнало се деяние, та осъдително го нарекохме графоманщина? Все едно играенето на хора да бъде позволено за най-опитни танцьори, мотаеш ли стъпки, не се хващай. Пó ли е хубаво пенсионерка да кисне по скамейки, да клюкарства, празнодумства, да борави единствено с тенджури, метла, пералня, да крепи годността на мозъчните си гънки посредством кръстословици, судоку, да блее пред телевизор? Защо укорихме стихописането като подигравчийски го нарекохме графоманство, защо го преценихме изключително от към отрицателната му страна? Многобройните графоман(к)и пречат кому, с какво? Нихните съвсем безвредни занимавки не доставят ли на извършител(к)ите едно по-смислено битие? По-хубаво ли е да реват на футболни срещи? Графоман(к)ите не потвърждават ли силата на словото, впрочем яко стискано за гушата от виртуалната образност, впрочем от нравствено гледище често безобра́зност?

В тая бегла защита следва да припомня свободата на изразяване и друго едно благоприятстващо обстоятелство: небивалата леснота за книгоиздаване. В соцкомунизма, с редки изключения, да видиш отпечатана твоя книга бе трепетно събитие, обикновено предшествано с няколкогодишно копнежно чакане, присъщо на възхваляваната плановост, заквасена с идеологически надзор. Сега и двете потънаха безповратно в миналото, да ти бъде издадена книга става от бързо по-бързо, а и е по твоя, даже пенсионърски, джоб, плащаш и опа, бивша счетоводителка ей я с хартиена рожба, сякаш правнуче.

Продължава в бр. 54



Проф. д-р Драгомир ***ЛАЛЧЕВ***
Институт за български език при БАН

НОВ ЕТИМОЛОГИЧЕН ПРОЧИТ НА ЕТНОГРАФСКОТО НАЗВАНИЕ *ТУРЛА́К*

От брой 52

Думите ***ту́рла*** и ***турлу́к*** се срещат в многобройни топоними по селата на Монтанско, Врачанско, Белоградчишко, Чипровско, Ботевградско, Ловешко, Троянско, Севлиевско, Асеновградско, Сливенско, Смолянско и др., посочени в библиографията накрая. Например: *Ту́рлата, Ту́рлото, Ту́рлите, Торлу́ка /Турлу́ка, Турлу́чето, Турлу́ците, Турла́к, Турла́ково бра́нище.* Думата ***ту́рла*** я виждаме употребена и като географски термин за назоваване на конусовидни и куполообразни планински върхове в Стара планина и Родопите, носещи име *Ту́рлата* (Чалъков 1987:29-30; 1988:17-18).

В настоящето изследване, интересуващата ни дума *турла́к,* като производна от остарялото в диалекта съществително *ту́рла* „въглищарска пещ; жижня" е образувана с бълг. суфикс *–ак* (с праславянски произход), срещан в стилистично неутралните: *козуна́к, мърва́к, кота́к, моряк* или етнонимите *русна́к, каза́к, слова́к, поляк,* както и старорускатa дума *рыба́к* (рибар). Затова и прозвището *турла́к* в името на чипровския католически епископ *Петър Солинат Турлак* е пряко указание за въглищарския му родов произход от Северозападна България. Той обаче не е наречен с италианско прозвище *Карбонар,* защото е родом българин.

В българските диалекти, освен латинския корен в думата *ту́рла*, за именуване на въглищарската пещ се употребяват и синонимите със славянски произход: *жи́жня, , пещ, ру́па, углярница, кури́ло, чури́ло*. Има ги на редица места като названия на селища и местности: с. *Кури́ло*, с. *Чу́рек,* Софийско; местности *Жи́жнята, Ру́пите, Пе́щите, Углярски път, Чури́ле* – на много места, където „*ча́ди* и *чури́*" , т.е. пуши и дими"… Не прави изключение и южнобългарската област *Мърва́шко*, където въглищарите са известни с българското название *мърва́ци* „българи, християни и българи мохамедани от Сярските краища (БЕР, 1995:405-406), от диал. *мърва* "ситен, въглищен прах", с който са посипани дрехите им при работата около пещите. Подобно прозвище е диал. *паспала́н* «воденичар, посипан с *паспа́л* - ситен брашнен прах от воденичните камъни и чувалите с брашно» (БЕР 1999:84).

Нуждата от доставка на горивен материал за топене на желязната руда в маданите, известни като *ви́дни* (металургични пещи), както и самоковите, е налагала развитието на този поминък, тясно свързан с традициите на средновековната металургия, наследена от римската епоха. Устойчивата употреба на лексикалния балканизъм *турла́к* се корени не само в междудиалектната интерференция, но и в реалното разселване на западнобългарско население, упражнявало в миналото интензивно въглищарския занаят. Така думата *турла́к* прониква в отдалечени територии и на съседните балкански езици сръбски, гръцки, румънски и турски (БЕР 2017:146; 423-426). Тя се среща и във фамилни имена от българската и балканската антропонимия (фамилните имена), на която тук не се спираме, поради ограниченото място на изложение.

В румънския език, освен думата *túrlă* "кула, купол", се среща и възвратният глагол *турлачéск,* в румънски *(mă) turlăcésc* "понапивам се (с *алкохол)*" (РБР 1962:1154). Не е учудващо, че по време на османското робство, найдейни участници в бунтовете около рудниците и пещите в Чипровско, Кратовско и Сидерокапса, освен мърва́ците от Сярско, са и северозападните планински въглищари *турлаците*, отличаващи се с грубоват нрав, свободолюбие и непокорство. Същите качества притежават и нашите възрожденски *хъшове* революционери, прокудени във Влашко „от сиромашия и пуста прокуда", описани от Вазов в повестта „Немилидраги".

Не буди изненада и въстанието, вдигато още през XV век срещу султанската власт от анадолските *турлаци* в шиитския район на гр. Маниса (древната византийска митрополия Магнезия) на Егейския бряг в Западна Мала Азия. Водачи на въстанието са мюсюлманските сектанти шейх Бедредин Симави и *Торлак Кемал*. Следователно занаятчийското прозвище *турла́к* "въглищар", подобно на *мърва́к* в Сярско, е добило от векове статут на професионим, широко разпространен и сред християнското, и сред мюсюлманското население, занимаващо се с кюмюрджийство. Възприето в турските диалекти, прозвището е претърпяло някои семантични метаморфози и попада в един словообразувателен кръг с ***ту́рла*** **и** ***турлу́к*** (БЕР 2017:426; SDD 3, 1385). Началният източник обаче е един и същ – общопрактикуваният въглищарски занаят, чието начало трябва да дирим далеч преди османското нашествие на Балканите. Затова тези две думи се срещат заети и в съседните балкански езици, където е усвоен и самият занаят.

Българските турлаци участват в *Карпо́шовото въстание*, избухнало през 1689 г. в Пиротско, Нишко и Поморавието срещу османския феодален гнет. Подобно на Чипровското, то съвпада по време, когато Австрия води поредица от войни с Османската империя и нахлува често в Северозападните български земи. Въстанието носи името си от думата *кърпо́ш* - голяма и груба кърпа, увивана от въглищарите около челото или врата, за да попива солената пот при работа около зиданите *ту́рли*, или в обикновените *ру́пи* - ями за производство на дървените въглища. Затова са наричани още и с прозвището *кърпо́ши*. Подобна кърпа носят на главата и врата си също жътвари и косачи, работещи под жаркото слънце. Кърпошът е познат и при италианските въглищари, наричани *карбона́ри* (от *carbonis* "въглен"), които участват през 1848 г. във въстанието, предвождано от републиканските водачи Джузепе Мацини и Джузепе Гарибалди за обединяване на разпокъсаната Италия, намираща се под гнета на Австрийската империя. Те обитават областите около град *Потенца́*, регион *Базилика́та,* където има останки от селище *Карвунь*. Във връзка с това име, интерес представляват документираните средновековни названия на някои части от Добруджа и градове покрай Черно море: топонимът ***Карвуна*** – от гръко-латинска дума *carbonis, êáñâïíï* "въглища"; *êáñâïíî))ám* „въглищар", споменато от византийския император Йоан Кантакузин през 1369 г. като историческо име на средновековен град и област (предполагаемо име на Добруджа); същият топоним е посочен и в Дубровнишката грамота на цар Иван-Асен II след 1230 г., подписана: † АСѢНЬ ЦР: БЛЪГАРСѺМЪ Н ГРЪКОМЪ †, както и в Български апокрифен летопис от XI век (БЕР 1979:243-244). В карти на Petrus Vesconte (1311-1320 г.) на мястото на дн. град Каварна е отбелязано селище *Carbona* (Мирчев и др. 1962:105;). Може би в ония далечни времена въпросното селище е било товарно пристанище за износ на дървени въглища по море? Обаче не се споменава нищо за местни *карбона́ри* «производители на въглища», каквито има в Италия, за които ще стане дума по-долу в статията ни. Може само да се гадае, дали този топоним не е остатък от присъствието на латински кръстоносци по Черноморското крайбрежие, когато са окупирали пристанищни градове през XII-XIV в. В сравнение с многобройните топоними *Ту́рла* и *Турлу́к*, селището *Карбона/Карвуна* по Черноморието се оказва единичен случай на въглищарски топоним с друг латински корен.

За разлика от въглищарските въстания на балканските *кърпо́ши* в Нишко и Поморавието, при италианските въглищари началният благороден идеал на карбонарското движение „Млада Италия" е изкористен и опорочен, от което популярността му заглъхва и запада. Тогава името му практично е усвоено от тайните масонски общества в Италия, чиито богати членове с престижни професии, започват да се самоначричат карбонари, макар никога да не държат в ръце работната кюмюрджийска лопата. За по-голяма мистичност и ритуална тържественост, освен зидарската престилка, те вземат за свой символ и въглищарския кърпо́ш. Учудващо е, че доста по-рано легендарният «соле́н пешкир» се вее и върху вратовете на якобинските бунтари във Френската революция през 1789 г. като илюзорен символ за «свобода и независимост», възпята в картините на френския художник Йожен Дьолакроа (1798-1863). В по-късните епохи на политически метаморфози, въпросната кърпа се появява и в Германския Райх през 30-те години на XX век, оцветена в кафяво, като отличителен символ на младежката организация „Хитлерюгенд". В червен цвят пък се вижда по-рано в юношеските пионерски организации на бившия Съветски съюз, създаден от революционера Ленин през 1918 г. След Втората световна война кърпошът, като идеологически символ на комунизма, е пренесен в България и в другите бивши тоталитарни страни на Източна Европа, за да стане известен сред децата с названието „пионерска връзка". Кърпо́шът днес отново се вее безгрижно, този път в зелен цвят, върху вратовете на съвременните американски *ска́ути*. Техни модни последователи са европейските екозащитници, претендиращи уж за универсални „пазители на природата и демократичните ценности". Ала твърде късно, защото горите вече са изсечени и разпродадени, дървесината намалява, а кислородът на Земята оскъднява. Остава само по́казната и лицемерна пропаганда, бележеща упадъка на нравите и изчезващите днес добродетели.

Удивителни са символните метаморфози на знаменития кюмюрджийски кърпо́ш – от *въглищарство* през *зидарство*, та чак до *комунарство*. Изглежда заслуга за тия превъплъщения имат най-вече свободните зидари като възторжени строители на „Новия световен ред", който ще донесе на човека социална справедливост и благоденствие по целия свят. Питаме се обаче: кой ще е ощастливеният човек? Този с биологичния или онзи с изкуствения интелект? Несъмнено кърпошът на единия ще си остане соле́н, а на другия – ще е позлатен…. Нали за това зове и пламенният девиз на карбонарите якобинци от Френската революция (1789): "равенство, братство, свобода"… †